

ŁUKASZ KALISZ¹

Uniwersytet w Białymstoku

OKOLICZNOŚCI POWSTANIA
NIŻSZEGO SEMINARIUM TOWARZYSTWA SALEZJAŃSKIEGO
W REGINOWIE W OKRESIE II RZECZYPOSPOLITEJ²

CIRCUMSTANCES SURROUNDING THE ESTABLISHMENT
OF THE SALESIAN MINOR SEMINARY IN REGINÓW
DURING THE PERIOD OF THE SECOND POLISH REPUBLIC

Summary

In the article the author outlines a history of the Salesian Minor Seminary of Don Bosco in Reginów by the Szczara River. The period of Salesian activity in this region covers the 1930s of the twentieth century. The author described in detail the history of the manor house in Reginów and family connections of the donors – families of Baliński and Jundziłło. The Missionary Seminary, which commenced education of boys in 1937, existed only for two years and closed its activity with the outbreak of World War II. After the war, Salesians never returned there, while Reginów was incorporated into Byelorussian Soviet Socialist Republic (now the Republic of Belarus).

Keywords: Reginów, seminary, Roman Catholic Metropolitan Archdiocese of Vilnius, Salesians, Salesian history, St John Bosco, the Second Polish Republic, eastern borderlands, sovietisation, the Republic of Belarus

Streszczenie

W artykule autor przedstawia okoliczności powstania Niższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Reginowie nad rzeką Szczarą. Okres działalności salezjanów na tym terenie przypada na lata 30-te XX wieku. Autor opisał szczegółowo historię dworu w Reginowie oraz nakreślił powiązania rodzinne darczyńców – rodu Balińskich i Jundziłłów. Seminarium Misyjne, które rozpoczęło kształcenie chłopców w 1937 roku, istniało jedynie dwa lata i zakończyło swoją działalność wraz z wybuchem II wojny światowej. Po zakończonych działaniach wojennych salezja-

¹ Mgr Łukasz Kalisz – asystent w Katedrze Historii Wychowania na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku, absolwent Wydziału Pedagogiki i Psychologii UwB oraz Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzciciela. Zainteresowania naukowe: historia oraz działalność wychowawcza Towarzystwa św. Franciszka Salezego.

² Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/N/HS6/04037.

nie już nigdy tam nie powrócili, a Reginów został wcielony do Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (obecnie Republika Białoruś).

Słowa kluczowe: Reginów, seminarium, Archidiecezja Wileńska, salezianie, historia salezjańska, św. Jan Bosko, Druga Rzeczpospolita, kresy, sowietyzacja, Białoruś

WPROWADZENIE

W okresie Drugiej Rzeczypospolitej można zaobserwować wielką dynamikę przemian społecznych i politycznych. Polska po odzyskaniu niepodległości potrzebowała obywateli, którzy by podjęli zadanie odbudowania kraju w sferze gospodarczej, intelektualnej i moralnej. W tym czasie powstały także struktury Zgromadzenia Salezjańskiego w Polsce, umożliwiające formację intelektualną i duchową kapłanów i koadiutorów, którzy przy pomocy osób świeckich tworzyli nowe wspólnoty i placówki wychowawcze. Wiele z tych instytucji doczekało się publikacji naukowych, ale są to miejsca, które po II wojnie światowej pozostały w granicach Polski. Placówki na tzw. wschodzie, czyli na terenach obecnej Litwy, Białorusi i Ukrainy, nie zostały wystarczająco upamiętnione. Problemem jest krótki okres działalności (czasami tylko kilkuletni), ale także niewystarczająca ilość materiałów źródłowych. Autor niniejszego artykułu podjął się zbadania placówek należących do istniejącego w okresie II Rzeczypospolitej Okręgu Szkolnego Wileńskiego i przeprowadził wnikliwą kwerendę archiwów polskich, a także litewskich i białoruskich. Placówki księży salezjanów na tym obszarze znajdowały się w Wilnie, Kamiennym Moście, Kurhanie, Dworcu i Reginowie, natomiast siostry salezjanki prowadziły dzieła wychowawcze w Wilnie, Laurowie i Polepiu. Wielomiesięczne poszukiwania pozwoliły odnaleźć szereg niepublikowanych dotąd dokumentów, część z nich po raz pierwszy była przedmiotem analizy naukowej. Niniejszy artykuł jest próbą uzupełnienia wiedzy na temat działalności salezjańskiej w Reginowie. Autor planuje podjęcie analizy kolejnych – wspominanych wyżej – placówek z za wschodniej granicy Polski.

1. UMIEJSCOWIENIE GEOGRAFICZNE REGINOWA

Dwór Reginów to mała miejscowość nad rzeką Szczarą ok. 40 km w linii prostej na południowy zachód od Baranowicz. W okresie II Rzeczypospolitej należał do województwa nowogródzkiego – powiatu słonimskiego, a od 1926 roku – powiatu baranowickiego (Dz. U. 1926 nr 7 poz. 43). W strukturach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przynależał do Okręgu Szkolnego Wileńskiego, zaś w strukturach kościelnych i zakonnych – do Archidiecezji Wileńskiej (dekanat słonimski) i Salezjańskiej Inspektorii św. Stanisława Kostki. Reginów nie występuje na szczegółowych mapach całego obszaru II Rzeczypospolitej (widoczny jest jedynie sąsiedni Byeń czy Dobromyśl), znajduje się wyłącznie na bardzo dokładnych mapach okolic miasta Słonim czy Byeń (mapa 2). Natomiast na mapach zawartych w opracowaniach salezjańskich (Salezianie 1998, 26; Styrna 1974, 29; Pietrzykowski

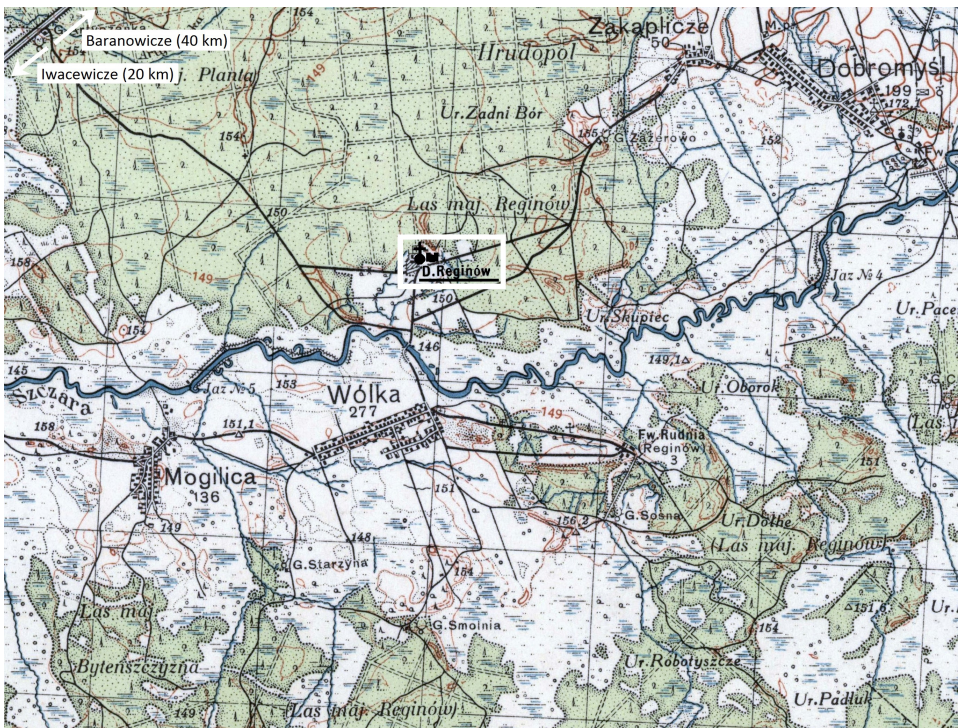
2015, 15; Krawiec 2004, 516; Żurek 2003, III) Reginów jest niewłaściwie naniesiony, gdyż został umieszczony na północ od Dworca, co nie jest zgodne z prawdą. Reginów leży na południe od Dworca w odległości ok. 67 km w linii prostej lub ok. 95 km na mapie drogowej. W tych samych publikacjach sygnatury punktowe innych miejscowości z placówkami salezjańskimi (Kamienny Most, Antoniewo, Kopiec, Brodki) są naniesione nieprawidłowo, dlatego należy je porównać z mapą 1.

Mapa 1. Placówki salezjańskie w okresie II Rzeczypospolitej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: map Wojskowego Instytutu Geograficznego z okresu II Rzeczypospolitej, współczesnych map Polski oraz map satelitarnych. Granice inspektorii salezjańskich na podstawie Mapy Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Polsce wydanej przez Instytut Kartograficzny imienia E. Romera.

Mapa 2. Dwór Reginów, mapa taktyczna z 1932 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie fragmentu mapy Byteń (MapyWIG 2016).

2. FUNDACJA IM. ŚP. JÓZEFA I ANTONINY BALIŃSKICH

Reginów został darowany salezjanom przez Józefa (lub Jana?) Balińskiego, syna Ignacego, wnuka Józefa i Józefy z Jundziłów. Józef Baliński był fundatorem Reginowa według Romana Aftanazego (Aftanazy 1992, 326) oraz we wspomnieniach ks. Zygfrida Zygmunta Raitera SDB (ASIW, Reginów). Według większości dostępnych opracowań i archiwaliów salezjańskich fundatorem był brat Józefa – Jan Baliński, w niektórych podaje się tylko: pan Baliński Jundził. Rodzina Jundziłów herbu Łabędź od XVI wieku posiadała ziemie, do których należał Reginów, Rudnie, Hrudopol i inne majątki nad rzeką Szczerą. Łączna powierzchnia tego majątku wynosiła pod koniec XIX wieku ok. 7000 dziesięcin [7647,5 hektarów – Ł.K.]. Właścicielem tych dóbr był Stanisław Jundził (ur. w 1853 r.), żonaty z Jadwigą Jundziłówną oraz jego brat Kazimierz (ur. w 1858 r.). W latach dwudziestych XX wieku Józef Baliński stał się dziedzicem wspomnianych dóbr, które w części oddał na rzecz reformy rolnej, a Reginów wraz z dworem powierzył Towarzystwu św. Franciszka Salezego (Aftanazy 1992, 326).

Poniżej przedstawiono fragment drzewa rodowego fundatorów Reginowa opracowany na podstawie portali genealogicznych (Sejm-Wielki 2016) oraz tablicy nagrobnej rodziny Balińskich (Cmentarze 2016):

- (dziadkowie) Józef Zenon Baliński z Balina h. Jastrzębiec 1815-1892
& (ślub ok. 1860) Józefa Jundziłł h. Łąbędź 1840-1903, była ona ciotką (siostrą ojca) Stanisława i Kazimierza Jundziłłów, właścicieli Reginowa
- (rodzice) Ignacy Baliński z Balina h. Jastrzębiec, senator II Rzeczypospolitej 1862-1951
& (ślub 1894) Maria Chomętowska h. Lis, 1880-1934
- Józef Baliński z Balina h. Jastrzębiec, radca MSZ 1895-1928
& Antonina Borys 1904-1928
- Stanisław Baliński³ z Balina h. Jastrzębiec, poeta, dyplomata 1898-1984
- Jan Baliński-Jundziłł z Balina h. Jastrzębiec, Prezes Akcji Katolickiej 1899-1974 & (ślub ok. 1920) Maria Celestyna Niezabytowska h. Lubicz 1903-1994
- Antoni Baliński z Balina h. Jastrzębiec, dyplomata 1907-1990.

Nieścisłości dotyczące fundatora Reginowa (Józef czy Jan?) można wytłumaczyć koligacjami rodzinnymi i faktem, iż Józef Baliński był najstarszym synem Ignacego i Marii. Zgodnie z ordynacją rodową, to senior (najstarszy członek rodu) był dziedzicem majątku ziemskiego, a zatem mógł on przekazać część swojego majątku na cele dobroczynne. Jednak Józef Baliński i jego małżonka Antonina z Borysów zmarli 14 maja 1928 r. Według nekrologu: „Ś.P. Józef Baliński, syn Ignacego i Marji z Chomętowskich, Radca Ministerium Spraw Zagranicznych w wieku lat 32, i żona jego Ś.P. Antonina Balińska, córka Andrzeja Borysa i Teresy ze Szczuckich, w wieku lat 23, zasnęli w Panu dnia 14 maja r. b. Nabożeństwo żałobne odbędzie się w sobotę, dn. 19 maja, o godzinie 11 min. 45, w kościele św. Karola, na Powązkach, poczem nastąpi pogrzeb na cmentarz Powązkowski. Na te smutne obrzędy zapraszają życzliwych pogrążeni w głębokim bólu rodzice i rodzeństwo obojga zmarłych oraz rodzina” (Nekrolog 1928, 13). Ich nagrobek znajduje się na Cmentarzu Stare Powązki: kwatera T, rząd 2, miejsce 2: [inw. 16229] i zawiera inskrypcję: „Ś.P. Józef i Antonina z Borysów Balińscy przeżywszy lat 33 i 24 zgaśli razem dn. 14 maja 1928 r. Bądź Wola Twoja Panie”. Jest tam także pochówek symboliczny Jana, brata Józefa, z inskrypcją: „Ś.P. Jan Baliński Jundziłł ur. 21.VIII.1899 w Warszawie zm. 19.IV.1974. pochow. w Sudbury Suffolk w Anglii, Prezes Akcji Katolickiej w Polsce i Anglii” (Cmentarze 2016).

Salezjanie oficjalnie objęli Reginów w 1935 roku, czyli po śmierci Józefa, a zatem to jego młodszy brat Jan był uważany za darczyńcę, mimo iż patronami dzieła salezjańskiego obrano fundatorów Józefa i Antoninę Balińskich. Dokładne wskazanie prawnego fundatora nie jest możliwe, gdyż w dokumentach archiwalnych brakuje aktu darowizny, która mogła być udzielona kilka lat przed objęciem Reginowa przez salezjanów. Kilkuletnie oczekiwanie na przejęcie placówki przez Zgromadzenie Salezjańskie z powodu niewystarczającej ilości kapłanów było częstą praktyką w okresie II Rzeczypospolitej.

³ Stanisław Baliński, poeta, prozaik, krytyk literacki i teatralny, związany z grupą literacką Skamander. Od 1922 r. dyplomata pracujący w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (Teheran, Mandżuria, Kopenhaga), wiele podróżował (Europa, Ameryka Południowa, Daleki i Bliski Wschód, Afryka Północna). Pracował przy rządzie polskim w Paryżu, a następnie w Londynie. Po wojnie pozostał w Londynie, tam też zmarł (Kwiatkowski 2011, 57, 496; Gazda 2008, 20).

3. DWÓR W REGINOWIE

We współczesnych opracowaniach (Pietrzykowski 2015, 123; Pietrzykowski 2007, 375) powierzchnia majątku ofiarowana salezjanom w Reginowie jest wskazywana na podstawie wspomnień ks. Bronisława Mowczana SDB z 1981 roku (ASIW, Reginów), który podaje, że było to „kilkaset hektarów, może 500?”. W innych publikacjach wskazuje się, że salezjanom darowano kilka hektarów ziemi (Niewęglowski 2011, 214; Krawiec 2004, 159). Powyższe dane są jednak jedynie szacunkowe, a rzeczywista powierzchnia gruntów wynosiła 260 hektarów – o tej powierzchni pisze bowiem hrabia Jan Baliński w piśmie do J. E. Arcybiskupa Wileńskiego z dnia 28 grudnia 1937 r. (LMAVB, F. 318-21329, 6). Jest to najstarsze źródło, które po poddaniu krytyce zewnętrznej i wewnętrznej należy uznać za oryginalne i wiarygodne.

Wraz z majątkiem reginowskim, który stanowiły grunty orne i łąki, salezianie otrzymali dwór z kaplicą i budynkami gospodarczymi, przeznaczonymi na cele oświatowo-wychowawcze (Świda 1974, 52). Był to odbudowany nowy budynek, gdyż wcześniejszy dwór z drugiej połowy XVIII wieku spalił się na samym początku XX wieku (Aftanazy 1992, 326). Wzniesiony w 1903 roku przez Kazimierza Jundziłła (ur. w 1858 r.) dwór posiadał plan wydłużonego prostokąta, ze skrzydłami na obu krańcach elewacji tylnej. Od strony zajazdu miał centralny ganek wejściowy o czterech kolumnach, zwieńczony niewielkim trójkątnym frontonem. Odpowiednikiem głównego portyku przy elewacji tylnej była umieszczona również pośrodku weranda z dachem wspartym na ośmiu cienkich filarach. Miała ona kształt prostokątny z ćwierćkolistym występem. Małe ganki na dwóch kolumnkach zwieńczone były – podobnie jak główny – trójkątnymi przyczółkami, występowały też przy obu skrzydłach dworu od strony wewnętrznej dziedzińca. Dwór nakrywał gładki dach czterospadowy obity gontami. Tylko skrzydła wieńczyły facjatki. Nowy dwór nie był z zewnątrz tynkowany. Jedynie kolumny ganku głównego i obu skrzydeł bocznych, jak też balustradę werandy oraz okna i drzwi pokrywał biały lakier. Wnętrze zawierało 20 pokoi z tynkowanymi ścianami i parkietowymi posadzkami, piecami i kominkami murowanymi z cegły. Przy wejściowym ganku znajdował się obszerny hall, skąd na lewo wchodziło się do dużej sali jadalnej, a na prawo do dwóch mniejszych salonów. Od strony ogrodu do hallu przylegał wielki salon główny. Po jego prawej stronie był jeszcze jeden mały, a po lewej mieściły się pokoje mieszkalne. Do celów mieszkalnych, jak też częściowo gospodarczych, służyły także oba skrzydła. Lewy narożnik od frontu zajmowała oranżeria. W dworze do I wojny światowej znajdowało się bogate archiwum, biblioteka, kolekcja mebli, obrazów i innych dzieł sztuki. Po wojnie ocalały dobytek trafił do majątku Sienieżyce i do zbiorów publicznych (Aftanazy 1992, 327-328).

4. KOŚCIÓŁ I DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKA

W sąsiedztwie dworu stała drewniana kaplica domowa Jundziłłów – jedna z dwóch kaplic byłej parafii katolickiej Dziewiątkowicze (Słownik 1888, 591), która po przekazaniu salezjanom służyła także okolicznym mieszkańcom. Pochodziła ona z przełomu XVIII/XIX wieku i miała dwie kondygnacje, z których dolna spełniała funkcje religijne, a górna służyła jako magazyn archiwalny i biblioteczny. Od strony zewnętrznej obie kondygnacje kaplicy oddzielał od siebie wąski daszek. Jej fasada udekorowana była czterema kolumnami na obu kondygnacjach. Trójspadowy dach był pokryty gontem. Trójkątny przyczółek wieńczył żelazny krzyż (Aftanazy 1992, 328). Salezjanie, dysponując kaplicą i odpowiednią liczbą duchownych, otaczali opieką duszpasterską zamieszkałą w pobliżu młodzież i dorosłych. W dalszych planach była także budowa kościoła (Informator 1936, 54).

Już 14 czerwca 1936 roku zorganizowano dla okolicznej ludności procesję Bożego Ciała. Jak podaje „Pokłosie Salezjańskie”: „...Dwa ołtarze wybudowali ludzie z Wólki, jeden majątek Rudnia, a jeden zakład reginowski. Dziewczynki ubrane w biel sypały kwiaty na drogę, którą Zbawiciel świata miał przechodzić. Wzruszającym było to, że cała droga była wyścielona płótnem. Zieleń, kwiaty, biel, ubranie ‘kraśne’, jak mówią, nabożne pienia, wszystko razem przedstawiało na te okolice coś niezemskiego. Dodać trzeba, że w uroczystości wzięło udział wielu prawosławnych” (Ze świata 1936, 267-268). Innymi uroczystościami religijnymi były akademie okolicznościowe w święto Chrystusa Króla czy Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Salezjanie z Reginowa dbali o uświadomienie religijne pobliskich mieszkańców, również tych prawosławnych, przez nauczanie religii w pobliskiej Wólce (Z dalekiego 1938, 27-28). Z uwagi na to, iż kaplica księży salezjanów służyła jako kościół (parafii Nowopolna, dekanat Słonim), w którym odprawiano nabożeństwa, głoszone kazania i słuchano spowiedzi (Pietrzykowski 2007, 376), starano się o sformalizowanie tych praktyk.

Do J. E. Arcybiskupa Wileńskiego Romualda Jałbrzykowskiego już w 1935 roku wpłynęło pismo mieszkańców okolicznych miejscowości z prośbą o zezwolenie założenia parafii w Reginowie z racji na około 20-kilometrową odległość od kościoła parafialnego w Nowopolnej. Podanie z 29 sierpnia 1935 r. podpisało 152 mieszkańców: majątku Reginów, majątku Rudnia, osady Rudnia, Smolnia, Połoniec, wsi Wólka Reginowska, Wólka Rudniańska, Mogilica, Zakaplicze i Dobromyśl, zaznaczając, że w okolicach kościoła w Reginowie zamieszkuje około 500 osób (LMAVB, F.318-21329, 2-3). Podobne podanie trafiło do Kurii Wileńskiej w 1937 roku, czyli już po dwuletniej pracy misyjnej księży salezjanów. Do prośby o ustanowienie parafii dołączono postulat, aby ksiądz Wojciech Kuczewski SDB uczył religii dzieci w szkole powszechnej w Dobromyślu (oddalonym 5 km od Reginowa i 13 km od dotychczasowej parafii), czego nie podejmował się obecny proboszcz. W podaniu mieszkańców wsi Dobromyśl i Zakaplicze z 2 marca 1937 r., podpisanym przez 44 osoby, nie zabrakło wzniosłych pochwał i nadziei, jakie wiążą mieszkańcy z pra-

cą księży salezjanów „... w walce z zakusami światowego komunizmu” (LMAVB, F. 318-21329, 4-5). Aby pisma odniosły większą skuteczność, mieszkańcy chętni do utworzenia nowej parafii salezjańskiej poprosili o wstawiennictwo mieszkającego w Sienieźycach (Nowogródek) hrabiego Jana Balińskiego-Jundziłła – Prezesa Akcji Katolickiej Diecezji Pińskiej. Hrabia w piśmie do arcybiskupa, po wyjaśnieniach, że majątek fundacji jego braterstwa Józefa i Antoniny jest samowystarczalny, a inicjatywę wiernych popierają ks. prałat Karol Lubianiec i inspektor salezjański ks. Stanisław Pływaczyk SDB, wnosił o przychylnie rozpatrzenie sprawy. Do pisma z 28 grudnia 1937 r. Jan Baliński-Jundziłł dołączył kolejną prośbę mieszkańców, z 20 listopada 1937 r. (LMAVB, F. 318-21329, 6-9).

Arcybiskup Wileński, po otrzymaniu stosownych podań, postanowił erygować parafię przy istniejącym kościele w Reginowie ze względu na oddalenie od parafii w Nowopolnej o 18 km. Z tego powodu wystosował prośbę do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie o przyznanie dla tworzącej się parafii dotacji proboszczowskiej. Jednak z powodu rozpoczęcia działań wojennych oficjalne erygowanie parafii nie doszło do finalizacji, a kościół w Reginowie był uznawany przez władze diecezji jako nieparafialny (Catalogus 1939, 100).

5. DZIAŁALNOŚĆ SALEZJAŃSKA

Salezjanie, obejmując majątek w Reginowie, myśleli o kształceniu zawodowym czy domu dziecka, jednak później zmieniono profil na Małe Seminarium Misyjne (Pietrzykowski 2007, 376; Świda 1984, 171). Było to spowodowane podziałem inspektorii, jaki nastąpił w 1933 roku, po którym liczba nowicjuszy inspektorii południowej zaczęła przewyższać inspektorię północną. Celem działania niższych seminariów duchownych było przygotowanie przyszłych kandydatów do Zgromadzenia. Absolwenci tych szkół często kontynuowali drogę powołania salezjańskiego lub wstępowali do seminariów diecezjalnych. Większość, która pozostawała w stanie świeckim, kontynuowała relacje z salezjanami choćby przez członkostwo w Stowarzyszeniu Byłych Wychowanków (Niewęglowski 2011, 299). Niższe seminaria duchowne miały charakter gimnazjów z programem szkół państwowych. Szkoła w Reginowie powstała już po reformie szkolnictwa z 1932 r. autorstwa Janusza Jędrzejewicza – Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Według reformy, nauka w gimnazjum trwała cztery lata, dolną granicą wieku ucznia gimnazjum było 12 lat (Dz. U. 1932 nr 38 poz. 389). Niższe seminaria salezjańskie były jednak szkołami wewnętrznymi przygotowującymi do stanu duchownego, dlatego ukończenie tego typu szkoły nie było równoznaczne z ukończeniem gimnazjum państwowego (Żurek 1996, 118).

Ksiądz inspektor Stanisław Pływaczyk SDB wzbogacił prowincję o trzecie niższe seminarium (oprócz istniejących już w Łądzie i Jaciążku) z nastawieniem na kształtowanie powołań misyjnych (Krawiec 2004, 158-159; Styrna 1974, 15; ASIK, Ślósarczyk 1960, 434). Ułatwieniem dla wychowanków było stałe zamieszkanie w dworze reginowskim, który służył za internat. Pierwszą klasę gimnazjal-

ną otwarto w roku szkolnym 1937/1938. Uczniami mogli być absolwenci przynajmniej sześciu klas szkoły powszechnej, wśród nich byli także starsi chłopcy w wieku 14-19 lat, którzy zbyt późno rozpoczęli naukę. Liczba wychowanków w pierwszym roku działalności wynosiła 60 osób – ta liczba pojawia się zarówno w materiałach źródłowych, na podstawie których powstały opracowania naukowe, jak również w „Pokłosiu Salezjańskim” z 1938 r. (Z dalekiego 1938, 27) i co do tej liczby nie ma zastrzeżeń. Natomiast podawana liczba wychowanków w drugim roku działalności nie jest precyzyjna i wynosiła pomiędzy 120 a 130 osób. Drobne różnice w literaturze przedmiotu biorą się stąd, że autorzy opracowań zaokrąglają przybliżone liczby podane w dwóch źródłach w postaci wspomnień (ASIW, Reginów). Ksiądz Leon Walaszek SDB, we wspomnieniach z 1969 roku, pisze, że było ich „około 130” (Świda 1984, 171; Żurek 1996, 135; Pietrzykowski 2007, 376). Inną liczbę – „przeszło 120 chłopców” podaje ksiądz Zygfryd Józef Raiter SDB we wspomnieniach z 1983 r. (Niewęglowski 2011, 470).

Ze wspomnień ks. Raitera wynika, że dwuletni okres funkcjonowania szkoły był urozmaicony triduumi, nowennami, akademiami oraz występami chóru. Program szkolny zawierał lekcje języka łacińskiego, języka niemieckiego, języka polskiego, geografii, historii, matematyki, śpiewu, religii, fizyki i wychowania fizycznego (ASIW, Reginów).

Pierwszym organizatorem tej placówki był ks. Wojciech Kuczewski SDB wraz z kilkoma koadiutorami. Seminarium zaś uruchomił jego następcą ksiądz Jan Żak SDB. W Reginowie, oprócz wymienionych, pracowali jeszcze księża salezjanie: Michał Bulowski, Wojciech Krzyżanowski, Franciszek Wypler, Jan Błaszczak; klerycy: Zygfryd Józef Raiter, Bronisław Mowczan, Leon Walaszek oraz koadiutorzy: Jan Różycki, Wacław Mokszysz, Michał Kęsicki, Józef Wolny (Elenco 1936-45; ASIW, Reginów).

Wybuch II wojny światowej przerwał działania edukacyjne w Reginowie, jednak z racji na położenie w lasach z dala od głównych miast to miejsce miało być schronieniem na czas wojny dla nowicjatu z Czerwińska. Na polecenie księdza inspektora S. Pływaczyka SDB nowicjusze podjęli próbę dotarcia na wyznaczone miejsce. Po kilku dniach niebezpiecznego marszu, na polecenie księdza magistra Pawła Golli SDB, otrzymali oni nakaz rozejścia się do domów, i oczekiwania tam na polecenia przełożonych, bądź powrotu do okupowanego przez Niemców Czerwińska. Jednak ci, którym udało się powrócić do Czerwińska, musieli go – zgodnie z nakazem Gestapo – opuścić. Udali się oni do Krakowa-Łosiówki (ASIK, Ślósarczyk 1960, 443; Krawiec 2004, 175). Ksiądz Inspektor, wraz z innymi współbraćmi, przedostał się do Reginowa, a następnie do Wilna (Krawiec 2004, 176; ASIK, Ślósarczyk 1960, 145). Po agresji radzieckiej na Polskę Reginów należał do obszaru tzw. Zachodniej Białorusi (od 17 września do 2 listopada 1939 r.), następnie do Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Większość salezjanów opuściła zakład 4 listopada 1939 r. (ASIW, Reginów). Najdłużej na miejscu pozostał tylko ksiądz spowiednik Michał Bulowski SDB, który zamieszkał prywatnie u życzliwych mu ludzi, pomagał im w leczeniu, preparując leki z ziół. Informacje o dal-

szych losach księdza Bulowskiego w czasie okupacji, jak też okoliczności śmierci (prawdopodobnie w 1956 r.) są nieprecyzyjne i nie ma co do nich pewności (Żurek 1998, 21-31). Seminarium w Reginowie istniało jedynie dwa lata, nie doczekało się zatem absolwentów. Jednak grupa uczniów Reginowa w późniejszych latach kontynuowała edukację, a część z nich wstąpiła do Zgromadzenia Salezjańskiego (ASIW, Reginów).

EPILOG

Dwór Reginów, jako obszar działań salezjańskich, to miejsce dziś zapomniane, a wzmianki o salezjanach na tym terenie można odnaleźć jedynie w publikacjach naukowych. Miejscowości Reginów próżno szukać na współczesnej mapie Białorusi, a nawet mieszkańcy sąsiednich miejscowości mają problem, aby wskazać właściwą drogę – znają tylko nazwę Wólka Reginowska. Tę osadę można jednak odnaleźć na współczesnej mapie, szukając miejscowości Wólka nad rzeką Szczarą pomiędzy Baranowiczami a Iwacewiczami. Pomocna tu będzie mapa 2., która – co prawda nie jest już aktualna – jednak dzięki niej można zorientować się, w jakim miejscu znajduje się pozostałość dworu należącego niegdyś do Towarzystwa Salezjańskiego. Obecnie te tereny są w dużej części zamieszkałe przez rodziny wojskowych, zatem jest to ludność napływowa, która miała ograniczone możliwości poznania przedwojennej historii.

Zdjęcie 1. Dwór w Reginowie przekazany salezjanom – lata 30. XX wieku.

Źródło: (Żurek 1996, 530).

Zdjęcie 2. Dwór w Reginowie przekazany salezjanom – widok współczesny.

Fot. Łukasz Kalisz, 20 lipca 2015 r.

W XXI wieku z dawnego dworu pozostały tylko fundamenty, które wyraźnie zaznaczają bryłę budynku, czyli prostokąt z dwoma symetrycznymi skrzydłami na elewacji tylnej wysuniętymi w stronę ogrodu. Zachowane są także wysunięte do frontu schody wejściowe, które w czasach świetności nadbudowane były gankiem. Od frontu widać jedynie namiastki parku i ozdobnego trawnika, który niegdyś otaczał aleję wjazdową. Ta część otoczenia ma pojedyncze stare zadrzewienia lub młode samosiejki, co poświadcza, że teren w przeszłości miał ukształtowany system przestrzenny. Dzięki temu, że nowe zabudowania, które się tam współcześnie znajdują, są na tyłach i z lewej strony byłego dworu, można dziś odnaleźć to zaniedbane miejsce, pozostałość po rodzimych Jundziłłach i po placówce formacyjnej, w której ponad 80 lat temu rozpoczęto kształcenie przyszłych kapłanów do Zgromadzenia Salezjańskiego. Z pewnością warto takie miejsca upamiętniać, zwłaszcza że od 2011 roku na obszarze Białorusi istnieje Delegatura Warszawskiej Inspektorii św. Stanisława Kostki.

BIBLIOGRAFIA:

- Aftanazy, Roman. 1992. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, województwa brzesko-litewskie, nowogródzkie*. Wrocław: Ossolineum.
- Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Krakowskiej – ASIK (279), Ślósarczyk, Jan. 1960. *Historia Prowincji świętego Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 2: *Lata międzywojenne 1919-1939* (mps). Pogrzebień.
- Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Warszawskiej – ASIW, Teka: *Reginów*. *Catalogus ecclesiarum et cleri archidioecesis vilnensis pro anno domini 1939*. 1939. Vilnae: Officina Typographica Archidioecesana.
- Cmentarze. 2016. *Warszawskie Zabytkowe Pomniki Nagrobne*. Dostęp: 1.03.2016. http://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=16229.
- Dziennik Ustaw 1926 nr 7 poz. 43. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1926 r. o zmianie granic powiatów na obszarze województwa nowogródzkiego*.
- Dziennik Ustaw 1932 nr 38 poz. 389. *Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa*.
- Elenco generale della Società di S. Francesco di Sales*. 1936-1945. Torino.

- Gazda, Grzegorz. 2008. *Dwudziestolecie międzywojenne. Słownik literatury polskiej*. Gdańsk: Słowo/obraz terytoria.
- Informator polskich zakładów salezjańskich. Reginów. 1936. *Pokłosie Salezjańskie*, 1, 54.
- Krawiec, Jan. 2004. *Powstanie Towarzystwa św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja i działalność na ziemiach polskich*. Kraków: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Kwiatkowski, Jerzy. 2011. *Dwudziestolecie międzywojenne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lietuvos Mokslių Akademijos Vrublevskių Biblioteka [Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie] – LMAVB, F. 318-21329. Teka: *Reginów*.
- Mapy WIG. 2016. *Mapa Taktyczna Polski, pas 37 słup 41 Byteń z 1932 r.*, wyd. Wojskowy Instytut Geograficzny. Dostęp: 3.03.2016. http://www.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/P37_S41_BYTEN_1932_600dpi_bcuj298349-288251.jpg.
- Nekrolog Józefa i Antoniny Balińskich. 1928. *Kurjer Warszawski*, 136, 13.
- Niewęglowski, Jan. 2011. *Wychowawczo-społeczna działalność salezjanów w Polsce w latach 1898-1989*. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego.
- Pietrzykowski, Jan. 2007. Salezjanie w (Archi)Diecezji Wileńskiej w latach 1919-1939. W: *Mój Kościół w historię wpisany. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Tadeuszowi Krahelowi*, red. Tadeusz Kasabuła i Adam Szot, 366-378. Białystok: Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku.
- Pietrzykowski, Jan. 2015. *Towarzystwo Salezjańskie w Polsce w warunkach okupacji 1939-1945*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.
- Salezjanie w Polsce. Z Księdzem Bosko Ojcem i Nauczycielem Młodzieży – po stu latach*, red. Marian Dziubiński. 1998. Kraków: Poligrafia Salezjańska.
- Sejm-Wielki. 2016. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*. Dostęp: 1.03.2016. <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.172590>.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. 1888. T. IX, red. Bronisław Chlebowski i Władysław Walewski. Warszawa: Nakładem Władysława Walewskiego, Druk „Wieku”.
- Styrna, Stanisław. 1974. Zgromadzenie Salezjańskie w Polsce w poszukiwaniu form odpowiedzi na potrzeby wychowawcze i duszpasterskie w latach 1898-1974. W: *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. Remigiusz Popowski, Stanisław Wilk i Marian Lewko, 11-36. Łódź-Kraków: Towarzystwo Salezjańskie.
- Świda, Andrzej. 1974. Salezjańskie szkolnictwo w Polsce (zarys). W: *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. Remigiusz Popowski, Stanisław Wilk i Marian Lewko, 37-58. Łódź-Kraków: Towarzystwo Salezjańskie.
- Świda, Andrzej. 1984. *Towarzystwo Salezjańskie (Rys historyczny)*. Kraków: Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego.

Z dalekiego wschodu – Reginów. 1938. *Pokłosie Salezjańskie*, 1, 27-28.

Ze świata salezjańskiego. Z Reginowa. 1936. *Pokłosie Salezjańskie*, 8-9, 267-268.

Żurek, Waldemar Witold. 1996. *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*. Lublin: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.

Żurek, Waldemar Witold. 1998. *Jeńcy na wolności. Salezianie na terenach byłego ZSRR po II wojnie światowej*. Kraków: Poligrafia Salezjańska.

Żurek, Waldemar Witold. 2003. *Salezjańscy męczennicy wschodu*. Lublin: Jedność.